

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти
сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015

Кафедра філософії, соціології та політології

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою *КНТЕУ*

(пост. п. *14* від *12.08* *19.* 2020 р.)

Ректор

А.А. Мазаракі

**МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ/
METHODOLOGY AND ORGANIZATION OF
SOCIOLOGICAL RESEAR**

**ПРОГРАМА/
COURSE SUMMARY**

Київ 2020

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ
заборонено**

Автор: **Н.Б. Шуст**, доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри філософії, соціології та політології

Програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії, соціології та політології «29» жовтня 2020 р., протокол №8

Програму розглянуто і затверджено на засіданні вченої ради факультету міжнародної торгівлі та права «19» листопада 2020 р., протокол №4

Рецензенти: **М.П. Кухта**, доктор соціологічних наук, професор кафедри філософії, соціології та політології

М.М. Миколайчук, директор, ТОВ «Рекламна компанія «Спрінт Медіа»

**МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ/
METHODOLOGY AND ORGANIZATION OF
SOCIOLOGICAL RESEARCH**

**ПРОГРАМА/
COURSE SUMMARY**

ВСТУП

Програма дисципліни «Методологія та організація соціологічного дослідження» є однією з фундаментальних складових гуманітарної освіти та обов'язкова для студентів, що навчаються за спеціалізацією «Соціологія економічної діяльності» спеціальності 054 «Соціологія» «бакалавр» КНТЕУ галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Програму підготовлено відповідно до Стандарту вищої освіти України із зазначеної спеціальності та відповідної освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів КНТЕУ.

Програма складається з таких розділів:

1. Мета, завдання та предмет дисципліни.
2. Передумови вивчення дисципліни як вибіркової компоненти освітньої програми.
3. Результати вивчення дисципліни.
4. Зміст дисципліни.
5. Список рекомендованих джерел.
6. Лист погодження програми дисципліни.

1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРЕДМЕТ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення дисципліни «Методологія та організація соціологічного дослідження» є ознайомлення та набуття студентами компетенцій у методичній та методологічній сферах соціологічної науки щодо проведення кількісних і якісних соціологічних досліджень із дотриманням та застосуванням сучасних методів, процедур і соціологічного інструментарію з метою якісного аналізу та прогнозу розвитку соціальної реальності.

- *Завданням* вивчення дисципліни формування у студентів системно-теоретичного уявлення про основні методологічні принципи, категорії, функції, форми і методи конкретно-соціологічних досліджень та їхні практичні можливості у пізнанні і прогнозуванні соціальних процесів; знайомство з основними методами відбору одиниць спостереження та збору соціологічної інформації;

- *Предметом* вивчення дисципліни є процес формування практичних навичок складання програми соціологічного дослідження, інструментарію, планування науково-дослідницької соціологічної діяльності

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

знання:

- базові знання з філософських і соціальних дисциплін, що певною мірою впливають на формування теоретичних засад соціально-гуманітарного світогляду студентів.

вміння:

- визначатися в масиві різноманітної інформації, використовувати різні за змістом та світоглядною направленістю наукові праці, підручники, навчальні посібники, історичні джерела;
- застосовувати соціологічні категорії, поняття, концепції та теорії для інтерпретації соціальних явищ і процесів;
- аргументувати свою точку зору і науково доводити її в дискусіях;
- набувати гнучкого мислення, відкритість до застосування знань із соціології та компетентностей в широкому діапазоні можливих місць роботи та повсякденному житті;
- здатність вчитися і бути сучасно навченим до самоосвіти, постійного підвищення кваліфікації.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Методологія та організація соціологічного дослідження» як обов'язкова компонента освітньої програми, забезпечує оволодіння студентами загальними та фаховими компетентностями і досягнення ними програмних результатів навчання за відповідною освітньо-професійною програмою:

Соціологія економічної діяльності (ОС бакалавр)

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
<i>Загальні компетентності за освітньою програмою</i>		
ЗК01	Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.	1-21
ЗК03	Здатність працювати в команді.	2-4
ЗК04	Здатність бути критичним та самокритичним.	1-21
ЗК05	Здатність спілкуватись з представниками інших професійних груп різного рівня(з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).	1-21
ЗК06	Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.	3-5

ЗК07	Навички міжособистісної взаємодії.	2-5
ЗК08	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.	1-21
ЗК09	Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.	3-21
ЗК10	Здатність генерувати нові ідеї (креативність).	1-21
ЗК11	Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.	1-21
ЗК12	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.	1-21
<i>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності за освітньою програмою</i>		
СК01	Здатність оперувати базовим категоріально-понятійним апаратом соціології та економіки.	1-21
СК02	Здатність до опанування, використання основних класичних та сучасних соціологічних і соціально-економічних теорій.	1-21
СК03	Здатність аналізувати соціальні та соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому.	2-21
СК04	Здатність збирати, аналізувати та узагальнювати соціальну інформацію з використанням соціологічних методів.	6-20
СК05	Здатність самостійно планувати, організовувати та проводити соціологічне дослідження.	2-20
СК06	Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.	2-20
СК07	Здатність презентувати результати соціологічних досліджень для фахівців та	2-21

	нефахівців.	
СК08	Здатність дотримуватися у своїй діяльності норм професійної етики соціолога.	1-21
СК09	Здатність використовувати професійно профільовані знання для діагностики, прогнозування, проектування соціально-економічного розвитку суспільства.	4-21
СК10	Здатність налагоджувати, підтримувати і розвивати міждисциплінарне професійне співробітництво на основі знання організації роботи соціологічної служби в системі державних та недержавних органів.	1-21
СК11	Здатність до встановлення чинників, показників, типів взаємодії соціально-економічних суб'єктів різного рівня (суспільств, груп, організацій, осіб).	1-21
СК12	Здатність до встановлення ресурсів, потенціалу розвитку соціально-економічних суб'єктів, а також визначення чинників нерівного доступу до ресурсів.	1-21
<i>Програмні результати навчання за освітньою програмою</i>		
РН01	Використовувати понятійний апарат соціології в освітній, дослідницькій та інших сферах професійної діяльності.	1-21
РН03	Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціально-економічних змін в Україні та світі.	1-21
РН06	Ефективно виконувати різні ролі (зокрема організатора, комунікатора, критика, генератора ідей, виконавця тощо) у команді в процесі вирішення фахових задач.	1-21
РН07	Вміти використовувати інформаційно-комунікаційні технології у процесі пошуку, збору та аналізу соціально-економічної інформації, представлення аналітичних звітів.	1-21
РН08	Обґрунтовувати власну позицію, робити та аргументувати самостійні висновки за результатами досліджень і аналізу професійної літератури.	1-21
РН09	Вміти розробляти програму соціологічного дослідження.	3-21

PH10	Володіти навичками збору соціально-економічної інформації з використанням кількісних та якісних методів.	1-21
PH11	Презентувати результати власних досліджень для фахівців і нефахівців.	6
PH12	Знати та дотримуватися етичних норм професійної діяльності соціолога.	3
PH13	Вміти застосовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування пропозицій соціально-економічним суб'єктам.	3-21
PH14	Вміти здійснювати міждисциплінарний аналіз соціально-економічних явищ та проблем і прогнозувати їх можливі соціальні наслідки.	3-21
PH15	Вміти визначати чинники розвитку та специфіку взаємодії соціально-економічних суб'єктів різного рівня.	3-21

4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Історія становлення і розвитку соціологічних досліджень.

Соціальне обстеження як перша форма прикладного дослідження в соціальних науках. Соціальна реальність як об'єкт та предмет наукового дослідження у соціології. Основні етапи розвитку соціологічних досліджень. Структурний поділ соціології на три рівні: 1 - загально-соціологічні теорії; 2 – спеціальні (галузеві) соціологічні теорії; 3 – емпірична соціологія або рівень конкретного соціологічного дослідження.

Соціологічні дослідження і основні напрями їх розвитку. Макросоціологія та мікросоціологія. Теоретична та емпірична соціологія. Соціологічні школи та теорії: структурний функціоналізм (Т.Парсонс, Р.Мертон); теорія соціальної дії (М.Вебер); теорія соціального конфлікту (К.Маркс, Р.Дарендорф); теорія соціальних систем (Т.Адорно); символічний інтеракціонізм (Г.Блумер, Д.Мід, А.Роуз); інтегральна система соціології (П. Сорокін); феноменологічна соціологія (А.Шюц, П.Беркер, Т. Лукман); етнометодологія (Г.Гарфінкель, Д.Дуглас); теорія соціального обміну (Д.Хоманс, П.Блау); теорія структурації (Е.Гідденс): постмодернізм (Е.Гідденс, П'єр Бурд'є, Жан-Клод Пассерон).

Поняття методології і методів соціологічного дослідження. Метод в соціології: сутність та історія становлення. Методологія та методика проведення соціологічного дослідження. Методологія соціології як основа пізнання соціальної реальності.

Специфіка методології в соціології. Соціальне дослідження. Доктрина. Соціологічне дослідження.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 3.

Додатковий: 5, 6, 7.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 2. Сутність конкретно-соціологічних досліджень

Необхідність соціологічних досліджень. Сутність конкретно-соціологічного дослідження в структурі соціологічного знання.

Логіко-емпіричний характер соціологічних досліджень. Співвідношення теоретичного та емпіричного в соціологічному дослідженні. Логіка соціологічного дослідження.

Соціальний факт. Статистичний факт. Соціальний факт (Е.Дюркгайм): морфологічний, нематеріальний. Соціологічний підхід до розуміння соціального факту. Статистичний факт.

Моделі наукового пізнання. Стадія розвитку науки. Модель соціальної реальності.

Види соціологічних досліджень та особливості їх проведення. Конкретні соціологічні дослідження: види (теоретичний, емпіричний, фундаментальний, соціально-інженерний, фундаментальний, прикладний, аналітичний, конкретний, порівняльний, польовий, лабораторний, опитування, спостереження, аналіз документів), функції: (теоретична, соціально-практична, комунікативно-інформаційна).

Тенденції та проблеми розвитку соціологічних досліджень в сучасних умовах. Наступність соціологічного пізнання. Розширення сфери застосування та динамізм соціологічних досліджень.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2.

Додатковий: 5, 6.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 3. Організаційні та етичні питання соціологічного дослідження

Поняття етики та професійної етики. Організаційні проблеми соціологічних досліджень. Поняття нормативності в організації соціологічних досліджень. Два класи нормативів: нормативи, які регламентують стратегію планування і здійснення дослідницької діяльності та нормативи, які регламентують тактику чи конкретні операції соціологів по збору даних. Етичні правила соціологічного дослідження. Соціологічні дослідження: користь, методологічна здійснимість та витрати. Обговорення прикладів неетичних досліджень. Соціологічні дослідження і політика.

Етичні зобов'язання по відношенню до колег. Функції та роль учасників соціологічного дослідження, етичні норми їх взаємовідносин. Психологія взаємодії соціолога та респондента. Сприйняття дослідження та мотивація участі респондента у дослідженні. Поняття постійної мережі інтерв'юєрів, організація цієї мережі. Набір інтерв'юєрів. Вимоги до знань та вмінь інтерв'юєрів. Етика інтерв'юєра. Поняття польової соціологічної лабораторії і проблеми організації її роботи. Етапи діяльності лабораторії. Діяльність бригадира, його задачі. Підготовка інструкцій до польових документів. Мобілізація виконавців та контроль за діяльністю.

Сумарність вигоди від соціологічного дослідження і мінімізація можливих негативних наслідків. Етичний кодекс соціолога. Етичні норми соціологічної роботи. Міжнародний процесуальний кодекс проведення маркетингових і соціологічних досліджень ICC/ESOMAR, Кодекс етики Міжнародної соціологічної асоціації, Кодекс професійної етики соціолога Соціологічної асоціації України, Етичний кодекс Української асоціації маркетингу.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 30,41,42.

Інтернет-ресурси:43-50.

Тема 4. Загальні методологічні аспекти проведення соціологічних досліджень

Методологія соціології як основа пізнання соціальної реальності. Генезис теоретичної та емпіричної соціології в ході розвитку соціально-історичного пізнання. Провідний методологічний елемент соціології - соціологічне

дослідження. Теоретична (концептуальна) соціологія. Методична (інструментальна) соціологія. Методологія соціології як основа пізнання соціальної дійсності. Наука про метод. Система загальних принципів, положень, методів. Сукупність досліджень. Рівні в методології соціології: аналіз філософських основ соціологічного пізнання; аналіз проблем теоретичного пізнання; аналіз проблем емпіричного дослідження; методологічний аналіз процедур, технік, інструментарію організації досліджень; практичний контекст соціологічних досліджень. Відбір характеристик об'єкта та предмета дослідження і відповідних показників, засобів їх виміру (побудова шкал для фіксації кількісних та якісних характеристик).

Предмет та категорії соціології в соціологічному дослідженні. Теорії середнього рівня (Р. Мертон). Теоретично-методологічна і методична (процедурно-інструментальна) основа емпіричного вивчення суспільних процесів; система знань про соціальне. Функції спеціальних соціологічних теорій: переведення загальних методологічних вимог гносеології на мову конкретно-соціологічного дослідження з метою одержання вірогідних характеристик об'єкта пізнання. Соціальне замовлення, методологічне відображення варіативних явищ та процесів суспільної практики. Категорія. Види категорій в соціологічному дослідженні: соціально-філософські, загально-соціологічні, спеціально-соціологічні, категорії суспільствознавства, загально-наукові.

Методологічні проблеми соціологічних досліджень та тенденції розвитку соціологічного знання. Співвідношення емпіричних і теоретичних форм і методів пізнання.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 8,9,42.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 5. Методичне забезпечення соціологічного дослідження

Соціологічний метод: сутність і історія становлення. Метод та історія становлення. Етапи соціологічного метода.

Методичні елементи соціологічного дослідження. Метод. Техніка. Методика. Процедура. Інструментарій. Етапи виникнення та розповсюдження

конкретних методів. Структурні елементи методів в соціології. Сфера методів. Процедура застосування. Інструментарій. Критерії оцінки правильності застосування методів та достовірностей отриманих результатів.

Методика соціологічного дослідження і надійність соціологічного дослідження. Належність соціологічної інформації. Методичні елементи соціологічного дослідження. Зв'язок методології та теорії соціології.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 8-11,20.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 6. Логіка організації соціологічного дослідження

Поняття логіки соціологічного дослідження. Особливості побудови соціологічного дослідження.

Основні етапи організації проведення соціологічного дослідження. Підготовчий етап. Побудова програми дослідження. Організаційний напрям соціологічного дослідження. Конкретне соціальне замовлення, яке визначає напрям дослідження та його характер (прикладне чи фундаментальне). Висхідні теоретичні уявлення щодо структури, предмета дослідження, проблемної ситуації та перспектив її аналізу.

Фінансово- правові аспекти проведення соціологічних досліджень. Методичні можливості пізнавальної діяльності в галузі наукового дослідження (ступінь усвідомлення важливості та необхідності, рівень кваліфікації, досвід узагальнення результатів тощо). Розрахунки вибірки. Матриця аналізу конкретного документа за допомогою аналізу операцій та понять для кожного окремого дослідження. Перехід від загальних понять до емпіричних показників. Труднощі у процесі аналізу операцій та понять.

Проект дослідження. Обов'язкова інформація в проекті дослідження. Вибір теми і проблеми дослідження. Оцінка здійсненності дослідження. Метод термінологічного аналізу. Метод аналізу операцій та понять.

Цілі дослідження. Одиниці аналізу. Друк польових документів. Польовий етап. Етап обробки та аналізу інформації. Підготовка звіту.

Фундаментальна підготовка. Гуманітарна підготовка. Спеціальна підготовка.

Поняття та види гіпотез. Вимоги щодо робочих гіпотез.

Гіпотеза, гіпотетичне судження щодо закономірностей (причинні зв'язки) явищ та процесів соціологічного дослідження. Вимоги до гіпотез. Формулювання гіпотез. Гіпотези поділяються на основні і додаткові.

Організаційне направлення при проведенні соціологічного дослідження. Організація навчання інтерв'юєрів (які потім здійснюють, у відповідності до методики дослідження, інструкції, плану вибірки та особливостей відбору респондентів, збір емпіричної інформації), кодування, класифікацію, систематизацію, обробку та теоретичну і графічну інтерпретацію зі створенням практичних рекомендацій щодо вирішення визначених соціальних проблем.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 8-10, 18.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 7. Програма соціологічного дослідження

Сутність, структура, загальні вимоги, призначення програми соціологічного дослідження. Зміст програми соціологічного дослідження. Структура програми соціологічного дослідження.

Методологічний розділ програми соціологічного дослідження. Методологія програми соціологічного дослідження. Мета програми соціологічного дослідження. Функції програми соціологічного дослідження (методологічна, методична, науково-організаційна). Формулювання та обґрунтування проблеми. Проблемна ситуація. Ступінь складності науково-пізнавальної проблеми. Об'єкт соціологічного дослідження. Предмет соціологічного дослідження. Формулювання цілей та завдань соціологічного дослідження. Етапи формулювання цілей та завдань соціологічного дослідження. Уточнення та інтерпретація основних понять. Види інтерпретацій основних понять: теоретичний, емпіричний, операційний.

Попередній системний аналіз об'єкта дослідження. Формування гіпотез. Класифікація гіпотез. Алгоритм формування гіпотез: збір інформації з проблеми, формування гіпотез, групування гіпотез та визначення основної гіпотези, висновки.

Процедурний розділ програми соціологічного дослідження. Визначення стратегічного плану дослідження. Види стратегічного плану: формулятивний, описовий, аналітико-експериментальний, повторно-порівняльний. Обґрунтування вибіркової сукупності. Генеральна сукупність. Вибіркова сукупність. Репрезентативність.

Основні процедури дослідження: вибір типу процедури, пілотаж, отримання соціологічних даних.

Робочий план соціологічного дослідження. Завдання робочого плану. Розробка та затвердження концепції. Організаційні та методичні види робіт. Підготовка та обробка первинних даних. Аналіз результатів.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 19-21.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 8. Вибірковий метод в соціології

Генеральна і вибірка сукупність в соціологічному дослідженні: особливості співвідношення.

Методи відбору вибіркової сукупності. Методологічні особливості застосування вибіркового методу у соціології.

Основні типи вибірок. Поняття генеральної та вибіркової сукупностей. Одиниці відбору та одиниці спостереження. Репрезентативність вибірки та принципи побудови вибіркової сукупності. Методи оцінки репрезентативності.

Систематичні та випадкові помилки вибірки. Похибка вибірки. Обчислення розміру вибірки. Вагомості розбіжності. Умови якості вибірки. Основні типи вибірки: імовірнісна, цілеспрямована, стихійна, територіальна та виробнича. Стратегії вибору у кількісних дослідженнях. Принципи корекції результатів вибіркового методу. Технології побудови вибірових сукупностей.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.
Додатковий: 8-13,25.
Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 9. Вимірювання соціальних характеристик в процесі проведення соціологічного дослідження. Аналіз соціологічного дослідження

Поняття, сутність та значення вимірювання соціальних характеристик. Проблема виміру у соціології. Поняття надійності інструментарію. Пошук та конструювання еталону вимірювання. Поняття вимірної шкали. Номінальні, порядкові, інтервальні шкали та шкали відношень.

Поняття шкали в соціології. Принципи побудови шкал. Шкали множинного вибору. Етапи та процедури конструювання вимірних шкал в соціологічному дослідженні. Рівні вимірювання і шкали: номінальна шкала; порядкова шкала; інтервальна шкала; метрична шкала.

Конструювання шкали. Перевірка процедур первинного вимірювання на надійність та валідність. Вимірювання в соціології. Визначення та типи вимірних шкал. Чутливість шкали. Складові достовірності результатів дослідження. Надійність інструмента вимірювання. Систематична та випадкова помилки вимірювання.

Валідність (обґрунтованість) вимірювання та технічні прийоми її підвищення. Способи перевірки шкали на стійкість. Явні помилки шкали. Приклади надійного і валідного вимірювання.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.
Додатковий: 8,15-18.
Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 10. Анкета як найбільш розповсюджений інструмент вимірювання в соціології

Типи питань. Вимоги до формулювання питань і пропонованим варіантам відповідей.

Опрацювання та аналіз зібраної первинної соціологічної інформації. Кількісна оцінка впливу різних чинників на розвиток соціальних процесів у різних сферах суспільства. Первинна соціологічна інформація. Опрацювання первинної соціологічної інформації. Форми опрацювання первинної соціологічної інформації (вручну, за допомогою ЕОМ). Використання методів економіко-математичної статистики: простих і комбінованих групувань, розрахунків середніх величин, регресивного, кореляційного і факторного аналізу. Подача опрацьованої інформації (таблиці, графіки, діаграми, рисунки, схеми). Інтерпретація зібраних даних, аналіз, виявлення закономірностей, залежності. Підготовка висновків, розробка рекомендацій.

Структура анкети і основні принципи її побудови. Верстка анкети. Статистичне опрацювання. Кількісне вимірювання ознак досліджуваного явища. Особливості соціологічного вимірювання сумлінності, ініціативності, відповідальності, ентузіазму, задоволення.

Пілотаж анкети. Соціологічне вимірювання як процедура, за допомогою якої якісні ознаки соціального явища чи об'єкта, що вивчається, порівнюють з певним еталоном і одержують числовий вираз у певному масштабі. Еталоном виміру є шкала, що її створює сам соціолог у процесі дослідження.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 8, 13-18.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 11. Складні шкали

Соціологічні індекси. Індекси для номінальних даних. Поняття виміру. Проблема виміру у соціології. Процедура побудови еталона виміру. Поняття надійності інструментарію. Шкала як інструмент для виміру оцінок соціологічної інформації, що збирається в процесі аналізу документів, спостереження, опитування. Елементи шкали: система індикаторів конкретно-емпіричного вияву соціальних ознак та кількісні індекси, з допомогою яких досягається перетворення цих ознак на числові показники. Шкалування як надання кількісної визначеності якісним ознакам, що вивчаються. Функції шкалування. Шкала при цьому виконує роль еталона. вимірюючи будь-які

соціальні явища. Форми шкал: вербальна (словесна), числова та графічна. Вербальна шкала: позиції шкали подано різними словесними твердженнями, числова шкала — балами. Графічна шкала - пряма лінія, 9—15 см завдовжки, поділена на частини з позначками. Шкалування як вимірювальна процедура здійснюється вже на початковому етапі дослідження під час розробки його інструментарію. Питання, поставлене в анкеті в закритій формі, як шкала. Обґрунтованість шкали, процедури підвищення обґрунтованості шкали: логічні судження, тест за “еталонною групою”, пошук незалежного критерію, метод судів, побудова індексу. Прийоми перевірки інструментарію на сталість (повторний вимір, використання декількох осіб для виміру даної якості, розбивка шкали). Точність та правильність виміру. Чутливість шкали. Сталість виміру. Індикатор. Інтерпретація. Операціоналізація. Індекс.

Метод парних порівнянь. Шкала соціальної дистанції (шкала Богардуса).

Шкала Лайкерта. Психосемантичні методи (проектні методика) в соціології. Семантичний диференціал (проектна методика). Шкала Степела.

Шкала Л.Гуттмана. Шкала Л.Терстоуна.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 8,11-18.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 12. Кількісні та якісні методи збору даних. Опитування в соціології

Сутність та зміст кількісних методів збору даних. Методологічні підходи. Типи соціологічних досліджень: кількісні і якісні. Соціоцентристська орієнтація "соціології" проводить традиційні "кількісні" дослідження, що орієнтовані на вивчення масових, соціально-статистичних явищ і процесів, в яких все індивідуальне відсівається як випадкове. Такі дослідження надійні в стабільних суспільствах, де соціальні тенденції стійкі і довготривалі. Не випадково розквіт "кількісної" соціології припадає саме на такі періоди.

Сутність та зміст якісних методів збору даних Нестабільні періоди суспільного розвитку - "якісне" дослідження. Якісне дослідження відповідно до

установок гуманістичної людиноцентристської методології, орієнтовано на індивіда, його суб'єктивне сприйняття мінливої реальності, вироблення нової життєвої стратегії. Відмінність загальної стратегії якісного дослідження: відкритий, пошуковий, неструктурований підхід до проблемної ситуації; багатовимірне дослідження об'єкта на основі відсутності попередньої схеми, що багато що залишає "за дужками" дослідження, особливо нові аспекти досліджуваної проблеми (теоретична концепція формулюється не на початку дослідження, а "на виході"; в природному вивченні об'єкта в природних для нього умовах з використанням гнучкого, не формалізованого інструментарію: нарративні (оповідні) інтерв'ю, фокус-групове дослідження тощо).

Загальні правила опитування. Порівняльний аналіз методів опитування. Сучасна соціологія все більш широко використовує "якісні" методи і види дослідження, такі як дослідження окремих спільнот (кейс-стаді), важкодоступних для аналізу іншими методами, таких як злочинні угруповання, соціальні еліти, релігійні секти тощо; етнографічні дослідження різних унікальних культурних груп, такі як козацтво, селянство тощо; історичні дослідження — сім'ї, історії життя людини тощо.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 8-10, 29-31.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 13. Інтерв'ю в соціології: сутність та типологія, вимоги до інтерв'юера

Інтерв'ю. Типи інтерв'ю в соціальних дослідженнях. Методика і техніка інтерв'ювання. Розробка сценарію інтерв'ю. Принципи фокусування інтерв'ю. Виготовлення транскрипту. Обробка текстів інтерв'ю. Інтерв'ю – метод збору даних, що ґрунтуються на вербальній соціально-психологічній взаємодії між інтерв'юером та анкетером з метою одержання даних, які цікавлять дослідника. Особливості інтерв'ю: безпосередній контакт інтерв'юера та анкетера, а інформація, яка цікавить, міститься у відповідях індивіда на поставлення запитання (в анкеті – через анкету); напрям бесіди визначаються тією проблемою, що є предметом соціологічного дослідження, та є цілеспрямованою;

мета інтерв'ю – одержання відповідей, які передбачені програмою дослідження; наявність заздалегідь розробленого плану; фіксованість основних та різноманітних додаткових запитань; контакт між дослідником та респондентом здійснюється через інтерв'юера, який ставить запитання, що передбачені дослідженням, організовує та спрямовує бесіду з кожною людиною, фіксує відповіді згідно з інструкцією; затратніше в часі; обов'язковий підбір і навчання інтерв'юера, контроль за якістю їх роботи; підвищується надійність зібраних даних за рахунок зменшення тих, що уникнули опитування, скорочення технічних помилок; можливість пристосувати питання бланку інтерв'ю до особливостей респондента, пояснити незрозуміле; якість одержаної під час інтерв'ю інформації залежить від характеристик основних компонентів процесу спілкування: питальника, інтерв'юера, респондента, обставин інтерв'ю; можливість фіксувати невербальні реакції; одержання інформації про думки, погляди, мотиви, уявлення. Основні елементи інтерв'ю: соціолог, який конструює інструментарій; інтерв'юер чи анкетер; респондент; ситуація опитування (інтерв'ю) – соціальні „декорації”; соціальна реальність – те, що відображає дослідження. Ситуація інтерв'ю – сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів, що здатні впливати на хід та результати інтерв'ю.

Вимоги до інтерв'юера: приваблива зовнішність, порядність, комунікабельність, психологічна стійкість, сумлінність, сприйнятливність, товариськість, акуратність, кмітливність, інтелектуальна розвиненість, неупередженість, об'єктивність тощо, володіння мовними манерами, здатність поводитися невимушено, розкуто, охайність тощо. Елізабет Ноель-Нойман вивела свою знамениту «формулу ідеального інтерв'юера», згідно якої це «товариський педант».

Соціально-демографічні вимоги, які можна використовувати під час формування польової бригади. Американський соціальний психолог Герберт Хаймен (який впровадив у соціальні науки поняття «референтна група») вважав, що найкращими інтерв'юерами є жінки у віці 35-45 років, з вищою освітою, з певним життєвим досвідом і товариські по натурі. Особливості західних соціологічних компаній, які спеціалізуються на масових опитуваннях, інтерв'юерами здебільшого працюють саме такі жінки. Так, в Інституті Геллапа приблизно 60% інтерв'юерів – жінки, в Центрі Роупера їх 97%.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 10,19-21.

Тема 14. Метод соціометрії

Соціометрія як метод дослідження міжособистісних відносин в малих соціальних групах. Термін соціометрія виник в ХІХ столітті і позначав застосування математичних методів у соціальних науках. Г. Морено як засновник спеціальної теорії та метода. Відокремлення від теорії.

Соціометрія як метод дослідження структури міжособистісних відносин в малій соціальній групі шляхом вивчення виборів, зроблених членами групи по тих чи інших соціометричних критеріях. Основний соціометричний метод: соціометричне опитування, соціометричний критерій – запитання соціометричної анкети (тесту), в якій респондентам пропонується обрати одного або декількох членів досліджуваної групи (найчастіше для спільної діяльності в проєктивній ситуації). Таким опитуванням є, наприклад, опитування членів виробничої бригади за допомогою анкети, що включає запитання типу “Кого з членів вашої бригади ви залишили б у ній, якби вона формувалася наново?” У відповідь на кожне таке запитання респонденти повинні вказати номери членів бригади з врученого їм разом з анкетною списку. Відмінності соціометричного опитування: за характером вихідних даних; способами представлення; процедурою опитування; методами аналізу зібраної інформації. Результатом виміру соціометричного опитування - не характеристика респондента (тобто значення ознаки, вимірюваної в тому чи іншому типі шкали), а взаємини між респондентами. Соціометричне запитання породжують структуру відносин. Способи представлення зібраних даних: у вигляді спеціального малюнку (соціограми) або таблиці (соціоматриці). Уточнення інтерпретації результатів в рамках "стратометричної" концепції малих груп. Модифікації процедури збору даних (рефренометрія) за допомогою соціометрії. Способи отримання інформації: опитування, спостереження, аналіз документів. Розширення об'єктів. Соціометричні методи - методи дослідження структури відносин між будь-якими соціальними об'єктами. Обмеження області використання соціометрії: досліджувані соціальні об'єкти (це може бути мала група, підприємство чи організація) як певна система, вивчення якої зовсім не вичерпується описом структури відносин між її елементами.

Соціограма як спосіб зображення структури міжособистісних стосунків у малій соціальній групі як представлення даних, отриманих за допомогою соціометричного опитування. Соціоматриця.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 24-28.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 15. Аналіз документів як метод збору соціологічної інформації

Метод аналізу документальних джерел. Поняття документальної інформації у соціології, види документів. Проблема вірогідності документальної інформації. Правила визначення рівня вірогідності даних. Документ в соціології: джерела, які містять інформацію про соціальні факти і явища суспільного життя, про соціальні суб'єкти, що функціонують в суспільстві. Аналіз документів соціологом. Можливість побачити важливі сторони соціальної реальності, виявлення норм і цінностей, притаманних суспільству; отримання відомостей, необхідних для опису соціальних структур і систем; простеження динаміки взаємодії між різними соціальними групами і окремими людьми. Перша "канонічна" праця з емпіричної соціології в США - "Польський селянин в Європі і Америці" У. Томаса і Ф. Знанецького. Поряд з архівами газети польських емігрантів в США, картотекою і офіційною документацією Союзу благодійності, історією церковних приходів в цьому дослідженні вперше використані для аналізу особистісні документи емігрантів: 50 комплектів (754 примірника) листів, а також життєопис якогось Владека Віхновського (300 сторінок).

Емпіричне соціологічне дослідження. Попередній аналіз офіційної статистики центральної, місцевої; вивчення минулого і сучасного з теми; матеріали книг і журналів; звіти різних відомств. Класифікація документів. Форми інформації. Форми фіксації інформації документа: письмова (в них відомості подаються у формі тексту); статистичні дані (цифрова форма викладу); іконографічна документація (кіно-відео-фотодокументація, картини); фонетичні документи (аудіозаписи). Письмові документи - найбільш поширений вид документації. Джерелами цього типу документів для соціолога є: державні і

центральні архіви, архіви організацій і установ, підприємств, фірм, архіви емпіричних даних в машинописній формі, наукові публікації, преса, особистісні документи (листи, автобіографії, мемуари, щоденники, промови і т. п.).

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 12-15, 29-31.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 16. Сутність якісних методів збору соціологічних даних. Традиційний аналіз документів

Методологія якісного дослідження. Призначення і специфіка якісних досліджень. Практика якісних досліджень в Україні і за кордоном. Сутність традиційного аналізу документів. Історичний або компаративний аналіз. Дискурс як мовна одиниця. Поняття дискурс-аналізу. Методи аналізу документальних джерел: традиційний та формалізований (контент-аналіз). Суть традиційних методів. Суть контент-аналізу, його основні процедури. Призначення методу. Два підходи до контент-аналізу. Поняття «сміслової одиниці» і «одиниці рахування». Надійність інформації, одержаної методом контент-аналізу.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 8, 17, 18, 20.

Інтернет-ресурси: 43-50.

Тема 17. Соціальний експеримент. Валідність та надійність експерименту

Логіка розробки експерименту. Класичний експеримент. Організація експерименту. Відбір учасників експерименту.

Експеримент з двома та трьома контрольними групами. Квазі-експерименти. Внутрішня валідність експерименту. Зовнішня валідність і узагальнення причинно-наслідкових висновків.

Репрезентативність вибірки, умов і процедур. Реакція на самодослідження як загроза зовнішньої валідності. Ефект "плейсібо". Соціальний експеримент як спосіб одержання інформації щодо кількісних і якісних змін показників діяльності і поведінки соціального об'єкту внаслідок впливу на нього деяких керованих і контрольованих чинників. Етапи соціологічного експерименту. Збирання емпіричних даних. Визначення вихідного стану досліджуваного об'єкта. Виявлення тенденцій його розвитку. Розробка теоретичних концепцій та умов експериментування. Створення експериментальної ситуації. Гіпотеза. Контроль і спостереження за перебігом експериментальної ситуації. Визначення й аналіз підсумків експерименту. Запровадження висновків експерименту в життя. Види соціальних експериментів. Польові. Лабораторні. Науково-дослідні. Практичні. Паралельні. Послідовні. Різновиди експерименту. Науковість. Валідність. Надійність. Релевантність. Стійкість. Репрезентативність. Триагуляція. Методичний експеримент. Реакція на самодослідження як загроза зовнішньої валідності.

Список рекомендованих джерел:

*Основний: 1-4.
Додатковий: 21-26.
Інтернет-ресурси: 43-50.*

Тема 18. Спостереження

Спостереження в соціологічному дослідженні як метод збору і найпростішого узагальнення первинної інформації про досліджуваний соціальний об'єкт шляхом безпосереднього сприйняття і прямої реєстрації фактів, що стосуються досліджуваного об'єкта. Одиниця інформації. Ознаки соціологічного спостереження (цілеспрямоване, організоване і систематизоване). Особливості спостереження. Переваги і недоліки методу спостереження. Соціальний стан спостерігача. Комплексність спостереження. Дослідницькі процедури. Програма спостереження. Інструментарій спостереження. Випробовування інструментарію. Сітковий графік. Інструкція спостерігача. Види спостережень. Структура методу спостереження: встановлення об'єкта і предмету спостереження; забезпечення доступу до ситуацій; вибір способу (виду) спостереження і розробка його процедури;

підготовка технічного устаткування і документів ; проведення спостереження, збір даних, нагромадження соціологічної інформації; запис результатів спостережень; здійснення контролю за спостереженням; складання звіту про проведення спостереження.

Процедура соціологічного спостереження: визначення мети і задач спостереження (для чого спостерігати і з якою метою?); вибір об'єкта і предмету спостереження (що спостерігати?); вибір ситуації спостереження (у яких умовах спостерігати?); вибір способу (виду) спостереження (як спостерігати?); вибір способу реєстрації події, що спостерігається (як вести записи?); обробка й інтерпретація отриманої за допомогою спостереження інформації (який результат?). Надійність (обґрунтованість і стійкість) спостереження. Сфери застосування методу спостереження в соціальних і політичних науках та при вивченні міжнародних відносин. Аналіз даних спостережень. Сила і слабкість спостережень. Включене спостереження й етнографічний метод

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 19,28,35.

Інтернет-ресурси:43-50.

Тема 19. Метод фокус-груп

Поняття групового інтерв'ю. Історія виникнення методу фокус-груп. Техніка проведення фокус-груп. Учасники фокус-груп та їх підбір. Модератор та його функції. Фіксування даних під час проведення фокус-групи. Основні прийоми розшифрування записів та написання звітів. Виникнення методу групових інтерв'ю. Фокус-групи в контексті методів емпіричної соціології. Загальні принципи формування груп. Вимоги до модератора. Сценарій фокус-групи. Управління груповим процесом. Організаційна структура проведення фокус-груп.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 19-24.

Інтернет-ресурси:43-50.

Тема 20. Тестові процедури в соціології

Поняття психологічного тесту. Обґрунтування надійності тесту. Проективні техніки та їх особливість. Метод незакінчених речень. Соціометрія. Методи прогнозного дослідження. Соціальне картографування. Соціографічний метод. Метод колізій. Метод коллажа. Case Study. Метод мозкового штурму. Метод символічного простору. Метод Делфі. Сценарний метод. Семантичний диференціал. ДСМ-метод. Метод репертуарних решіток. Action Research. Виникнення Інтернет-опитувань. Переваги і обмеження Інтернет-опитувань. Проблеми участі і рекрутування в Інтернет-опитуваннях. Контроль адресності і якості респондентів. Динаміка Інтернет-аудиторії. Інтернет-панелі. Дослідження в соціальних мережах.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 5-7,42.

Інтернет-ресурси:43-50.

Тема 21. Особливості проведення соціологічних досліджень в різних галузях суспільного життя

Особливості проведення соціологічних досліджень в сфері економіки, в політичній сфері, в культурі, освіті, в ЗМІ, в маркетингу, в сфері етно-соціальних відносин, при вивченні громадської думки, в сфері міжнародних відносин, при вивченні сім'ї, дитинства, в сфері управління.

Соціологічне забезпечення як технологія. Методологічні засади, суть, зміст, принципи, етапи організації соціологічного забезпечення. Методичні основи соціологічного забезпечення як технології. Суб'єкти та сфери застосування соціологічного забезпечення. Суть, зміст, принципи, етапи організації.

Поняття соціологічного дослідження економічної сфери суспільства. Дослідження економіки, економічних відносин суспільства, міжнародної економічної діяльності.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4.

Додатковий: 41,42.

Інтернет-ресурси:43-50.

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основний

1. Браймен А., Белл Э. Методы социальных исследований. Группы, организации и бизнес/ пер. с англ.Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2012. 776 с.
2. Михайлева Е. Г. Методология и методы социологических исследований: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. Харьков: Изд-во НУА, 2016. 286 с.
3. Технології прикладних соціологічних досліджень: навч.-метод. посібник / наук. ред. Ю. Саєнко. К.: Ін-т соціології, 2013.124 с.
4. Ноэль-Нойман Э. Массовые опросы: введение в методику демоскопии = UMFRAGEN IN DER MASSENGESELLSCHAFT EINFUHRUNG IN DIE METHODEN DER DEMOSKOPIE / пер. с англ. С. Н. Масурова. Прогресс, 1978. 384 с.

Додатковий

5. Паниотто В.И. Качество социологической информации. Київ: Наукова думка, 1986. 295 с.
6. Ленуар Р., Мерлье Д., Пенто Л., Шампань П. Начала практической социологии / Пер. с франц. Москва: Алетейя, 2001.406 с.
7. Страус А. Корбин Д. Основы качественного исследования. Обоснованная теория. Процедуры и техники/ Пер. с англ. Москва: УРСС, 2001. 254 с.
8. Мертон Р., Фиске М., Кендал П. Фокусированное интервью. Пер. с англ. / Под ред. С.А. Белановского. Москва: 1991. 106 с.
9. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / [пер. с англ. А. Д. Ковалева]. Москва: SocioLogica, 2001. 306 с.
10. *Дворецька Г.В. Соціологія: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2002. 472 с.*
11. Економіка підприємства: підручник. / І.М. Бойчик. Київ: Кондор Видавництво, 2016. 378 с.
12. Василенко О.А. Математично-статистичні методи аналізу у прикладних дослідженнях: навчальний посібник. Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2011. 166 с.
13. Паниотто В. І. Статистичний аналіз соціологічних даних. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2009. 270 с.
14. Сальнікова С.А. Математичні методи в соціології./ Тести із соціології. Луцьк: Ключі; Волинська обл. друк. 2012. С. 39–55.

- 15.Телейко А.Б. Математико-статистичні методи в соціології та психології: Навч. посіб. Київ: МАУП. 2011. 421с.
- 16.Парфанович І.І. Соціальна діагностика: курс лекцій.Тернопіль: ТДПУ, 2010. 182 с.
- 17.Кліменко О.М. Соціальна економіка: навч. посіб. Харків: ХНЕУ, 2013. 147 с.
- 18.Лугінін О.Є, Фомішин С.В. Статистика національної та міжнародної економіки: навч. посіб. Львів: «Новий світ – 2000», 2014. 471 с.
- 19.Agresti A. Statistical Methods for the Social Sciences.New Jersey: Prentice Hill, 2009. 609 p.
- 20.Azen R., Walker C. M. Categorical Data Analysis for the Behavioral and Social Sciences. Taylor and Francis Group, 2011. 296 p.
- 21.Zhang Q. Visual Analytics and Interactive Technologies: Data, Text and Web Mining Applications IGI Global. 2010. 362 p.
- 22.Паніотто В.І., Максименко В.С., Харченко Н.М. Статистичний аналіз соціологічних даних. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2004.270 с.
- 23.Циба В.Т. Математичні основи соціологічних досліджень: кваліметричний підхід.Київ: МАУП, 2012. 248 с.
- 24.Седова Л.Н., Малюкіна А.А. Этика бизнеса: учебное пособие. Ч. 1.Харків: Изд. ХНЭУ им. С. Кузнеца, 2014. 492 с.
- 25.Маркетинг у галузях і сферах діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 535 с.
- 26.Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науководослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання-Прес, 2012. 307 с.
- 27.Герасимчук А.А. Соціологія бізнесу: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 276 с.
- 28.Лукашевич М.П. Соціологія економіки: підручник. Київ: Каравела, 2016. 280 с.
- 29.Холод О. Соціальні комунікації: тенденції розвитку. Київ.: Вид-во «Білий Тигр», 2018.370 с.
- 30.Яремчук С.С. Соціологія масової комунікації: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2015. 247 с.
- 31.Олтаржевський Д.О. Соціальна реклама: навч. посіб. Київ: Центр вільної преси, 2016. 118 с.
- 32.Латигіна Н.А. Демократія: реалії versus утопії. Монографія.Київ: КНТЕУ, 2009. 400 с.
- 33.Бурега В.В. Соціологія управління: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Донецьк: Східний видавничий дім, 2014.141 с.

34. Огаренко В.М. Соціологія праці: Навчальний посібник. Запоріжжя: Гуманітарний університет ЗІДМ, 2015. 218 с.
35. Бралатан В.П. Професійна етика. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 252 с.
36. Калашнікова Л.В. Організація діяльності соціологічних служб: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. 216 с.
37. Нельга О.В. Соціологія громадської думки. Курс лекцій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Видавництво Шейніної О.В., 2009. 186 с.
38. Ніколаєць К.М. Соціальна політика в Україні (у 90-х рр. ХХ ст.) навчальний посібник. Київ: КНТЕУ, 2016. 296 с.
39. Мангейм Дж. Б., Рич Р.К.. Политология. Методы исследования. Москва: "Весь мир", 1997, 544 с.
40. Болотіна Є.В. Соціологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Є.В. Болотіна, В.Б. Мішура. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 128 с.
41. Соціологія: підручник / за ред. В.П. Пічі. 4-те вид., випр. Львів: "Магнолія-2006", 2008. – 292 с.
42. Соціологія: терміни, поняття, персоналії: Навч. словник-довідник для студентів / За ред. В.М. Пічі. 2-ге вид., стер. Л.: Новий Світ-2000, 2004. 476 с.

Internet-ресурси

43. Офіційний сайт соціологічної асоціації України - www.sau.kiev.ua.
44. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України). Режим доступу: http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php
45. Фаховий журнал «Соціологія: теорія, методи, маркетинг»). Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/5932>
46. Офіційний сайт Українського Інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка). Режим доступу: <http://www.uisr.org.ua/>
47. Центр соціальних та маркетингових досліджень SOCIS). Режим доступу: <http://socis.kiev.ua/ua/>
48. www.useps.org – офіційний сайт українського центру економічних та політичних досліджень ім. Разумкова.
49. Центр Разумкова). Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/>
50. База даних соціологічних досліджень The European Social Survey (the ESS)). Режим доступу: <http://www.europeansocialsurvey.org/>

* Примітка: курсивом зазначені джерела, які наявні в бібліотеці КНТЕУ.